

Prof. dr hab. n. med. Anetta Lasek- Bal
Katedra i Klinika Neurologii Wydziału Nauk o Zdrowiu
Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach
ul. Ziołowa 45/47, 40-635 Katowice
tel.: 32 359 83 06; e-mail: abal@sum.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej lek. Michała Błaża pt. „Wywiad rodzinny w kierunku udaru mózgu oraz status zatrudnienia, a czynniki ryzyka udaru oraz objawy sugerujące niedokrwienie mózgu w populacji dorosłych w wieku 40- 65 lat” wykonana na wniosek Rady Naukowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie

Wstęp

Prewencja udaru mózgu opiera się na zarządzaniu czynnikami ryzyka choroby. Do podstawowych strategii w profilaktyce pierwotnej i wtórnej udaru mózgu należą behawioralne, strukturalne, farmakologiczne i instrumentalne. Interwencje w zakresie kształtowania postaw prozdrowotnych odbywają się na poziomie indywidualnym i populacyjnym.

Wypracowanie nawyków prozdrowotnych poprawia jakość życia oraz redukuje ryzyko schorzeń powodujących niepełnosprawność, w tym udaru mózgu. Edukacja zdrowotna jest podstawowym działaniem zwiększającym świadomość w zakresie możliwości poprawy stanu zdrowia pacjentów z naczyniowym uszkodzeniem mózgu.

Powierzona mi do recenzji praca doktorska wpisuje się w aktualne trendy badawcze dot. zarządzania czynnikami ryzyka udaru mózgu. W pracy poruszono zagadnienie jakościowego i ilościowego obciążenia konkretnej populacji czynnikami ryzyka udaru a także zależności między czynnikami osobniczymi i środowiskowymi. Zbadano deklaratywną i proceduralną wiedzę pacjentów nt. udaru mózgu oraz bezpiecznych i ryzykownych zachowań kształtujących ryzyko choroby.

Warte podkreślenia, że badaniu poddano parametry modyfikowalne i potencjalnie modyfikowalne a wyniki badania dostarczają nowych danych do rozwoju teoretycznej wiedzy specjalistycznej oraz konkretnych wskazówek praktycznych nt. postępowania z pacjentami zagrożonymi udarem mózgu.

Informacje o recenzowanej Pracy Doktorskiej

Przekazana mi do recenzji praca doktorska stanowi opracowanie złożone z 11 rozdziałów dot. trzech artykułów naukowych (oryginalnych i przeglądowego) tworzących spójny cykl tematyczny. Opracowanie uzupełniają: wykaz skrótów, wykaz publikacji oraz 4 załączniki, w tym trzy artykuły będące podstawą do ubiegania się o tytuł naukowy doktora w dziedzinie nauk medycznych, dyscyplinie nauk medycznych. Artykuły zostały opublikowane w latach 2021r.-2023r., w tym dwa w czasopismach z *Thomson Scientific Master Journal List*, tzw. listy filadelfijskiej. Autorstwo artykułów jest zbiorowe a doktorant jest pierwszym autorem we wszystkich publikacjach. Załączone oświadczenia współautorów dokumentują jego kluczową rolę na etapach od formułowania koncepcji po przygotowanie, redagowanie i autorskie recenzowanie artykułów.

Celem głównym pracy było zbadanie obciążenia populacji dorosłych w wieku średnim zdefiniowanymi czynnikami ryzyka udaru mózgu, w tym związanymi ze stylem życia, behawioralnymi, socjo- ekonomicznymi i określenie wzajemnych zależności między wymienionymi oraz zbadanie wiedzy badanych nt. udaru mózgu i klinicznej manifestacji choroby. Cel główny jest złożony z trzech celów szczegółowych, które odnoszą się bezpośrednio do tematu pracy i były możliwe do osiągnięcia z wykorzystaniem dostępnych zasobów i narzędzi badawczych. W pracy sformułowano trzy hipotezy, które są konkretne i adekwatne do problemu badawczego. Metody i narzędzia do realizacji zadań badawczych zostały jasno przedstawione, w tym metody statystyczne wybrano zgodnie z typem analizowanej zbiorowości. Do dwóch prac dane pozyskiwano z kwestionariuszy ankiet wypełnianych przez pacjentów- z systematycznego przeglądu bazy Scopus, zgodnie z wytycznymi PRISMA identyfikując 140 artykułów spełniających kryteria ustalone na potrzeby pracy. Wyniki zostały zaprezentowane w sposób przejrzysty. Sformułowano cztery wnioski wynikające z przeprowadzonego badania i odpowiadające celowi głównemu. Narracja pracy jest poprawna i zawiera prawidłowe słownictwo specjalistyczne z dziedziny, której dotyczy.

Wartość wywiadu rodzinnego obciążonego udarem mózgu była przedmiotem badania, na podstawie którego powstał pierwszy artykuł (*Family history of stroke is associated with greater prevalence of certain risk factors and self-reported stroke symptoms. Błaż M, Banaszekiewicz K, Michalski M, Sarzyńska-Długosz I, Plens K, Undas A. J Stroke Cerebrovasc Dis.2021;30(11):106074*). Zidentyfikowano w nim czynniki ryzyka udaru mózgu charakteryzujące pacjentów z dodatnim wywiadem rodzinnym oraz ustalono rozpoznawalność przez pacjentów objawów sugerujących przemijające niedokrwienie mózgu. Częstość poszczególnych parametrów porównano do obserwowanej wśród pacjentów bez obciążającego

wywiadu rodzinnego. Praca dostarcza wiedzy nt. zachowań prozdrowotnych pacjentów w kontekście obciążenia wywiadu rodzinnego udarem mózgu. Wynika z niej ważna obserwacja na temat obciążenia migotaniem przedsionków kobiet w średnim wieku z dodatnim wywiadem rodzinnym. Powyższe wskazuje na potrzebę ambulatoryjnego monitorowania rytmu serca i proaktywnego poszukiwania arytmii w tej grupie kobiet. Dostępność do różnych narzędzi do przedłużonego monitorowania rytmu serca, np. telemetrycznego, ułatwia detekcję migotania przedsionków, w tym niemego klinicznie i pomaga optymalizować profilaktykę udaru mózgu.

Liczebność badanej grupy (2207 pacjentów) oraz wieloaspektowe podejście do znaczenia wywiadu rodzinnego stanowią dodatkowe czynniki waloryzujące omawiane badanie.

W kolejnym artykule (*Voluntary unemployment is associated with increased prevalence of stroke and its risk factors in middle-aged adults. Błaż M, Banaszekiewicz K, Michalski M, Sarzyńska-Długosz I. J Occup Environ Med. 2022;1;64(11):e672-e676*) zbadano ilościowy i jakościowy profil czynników ryzyka udaru mózgu, obciążenie dodatnim wywiadem rodzinnym w kierunku udaru oraz osobnicze obciążenie przemijającym incydentem niedokrwienia mózgu. Analizy powyższych dokonano wśród 3013 pacjentów z uwzględnieniem ich statusu zatrudnienia. Wykazano różnice w rozkładzie czynników ryzyka udaru mózgu wśród podejmujących pracę zawodową i bezrobotnych. Powyższe pozostaje w związku przyczynowo-skutkowym z wcześniej udokumentowanymi zależnościami nt. ryzyka udaru mózgu i aktywności zawodowej pacjentów.

Ocenie poddano również wiedzę nt. udaru mózgu i zachowania definiujące kulturę prozdrowotną wśród pacjentów pracujących oraz bezrobotnych dobrowolnie i z przymusu. Koncepcja powiązania powyższych parametrów ze statusem zatrudnienia wydaje się szczególnie interesująca. Co prawda, do tradycyjnych czynników ryzyka udaru mózgu należy niski status ekonomiczny, jednak włączenie do analizy osobistego stosunku do pracy (np. intencjonalne i przymusowe bezrobocie) wzbogaca ją o parametr psychologiczny i czyni pracę nowatorską.

Kolejny artykuł w cyklu (*Błaż M, Sarzyńska-Długosz I. Family history of stroke – a useful clue for the primary care physician and stroke neurologist: a narrative review. Advances in Psychiatry and Neurology 2023;32(1)*) jest pracą przeglądową nt. wielowymiarowego znaczenia wywiadu rodzinnego dla osobniczego ryzyka udaru. Badanie dostarczyło interesujących rezultatów w zakresie różnic w występowaniu czynników ryzyka udaru mózgu wśród pacjentów z obciążonym oraz nieobciążonym wywiadem rodzinnym. Wykazano

współwystępowanie zwężenia tętnicy szyjnej i obciążonego wywiadu rodzinnego. Mimo, że powyższa koincydencja nie została potwierdzona przez wszystkich autorów, zagadnienie wymaga dalszych obserwacji z uwagi na możliwość interwencji w ramach profilaktyki pierwotnej udaru mózgu u wyselekcjonowanych pacjentów. Wyniki uzyskane przez doktoranta i współautorów artykułu są inspiracją do dalszych badań, np. w celu ustalenia związku między dodatnim wywiadem rodzinnym a konkretną etiologią udaru- miażdżycowego i związanego z chorobą małych naczyń oraz związek między wywiadem rodzinnym a ryzykiem powikłań po rewaskularyzacji tętnicy szyjnej.

Ogólna ocena rozprawy doktorskiej lek. Michała Błaża jest pozytywna. Przedstawiony cykl prac jest wartościowym oraz interesującym opracowaniem wybranych zagadnień dot. rozkładu czynników ryzyka udaru mózgu w określonej populacji i wzajemnych powiązań między czynnikami ryzyka osobniczymi, związanymi ze stylem życia oraz środowiskowymi. Analizę powyższych przeprowadzono w kontekście statusu socjo-ekonomicznego oraz kultury prozdrowotnej pacjentów. Uzyskane rezultaty poszerzają wiedzę kliniczną.

W pracy zidentyfikowano opinie pacjentów i ich postawy wobec ryzyka udaru mózgu i znajomość objawów choroby. Badanie ujawniło różnice w poziomie wiedzy pacjentów i wskazało na potrzebę intensywnej edukacji zdrowotnej w określonych grupach pacjentów.

Praca dostarcza wskazówek praktycznych dot. działań diagnostycznych i edukacyjnych wśród pacjentów obciążonych rodzinnie udarem mózgu. Praktyczny aspekt pracy wynika również z faktu, że wśród badanych parametrów klinicznych znalazły się modyfikowalne, mogące stanowić w przyszłości pole do interwencji profilaktycznych. Pracę doktorską uznaję za nowatorską a wybór tematu za zasadny w kontekście obecnego rozwoju nauki w zakresie czynników ryzyka udaru mózgu i zarządzania ryzykiem zdarzeń w przebiegu choroby naczyniowo- mózgowej na poziomie indywidualnym i populacyjnym.

Recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska spełnia warunki określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022r. poz. 574). Wobec powyższego mam zaszczyt przedstawić Radzie Naukowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie wniosek o dopuszczenie lek. Macieja Błaża do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z wyrazami szacunku

Anetta Lasek- Bal